

שים לב: בבחינה זו יש הנחיות מיוחדות למענה על השאלות.

היסטוריה

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה ארבעה פרקים. מארבעת הפרקים יש לבחור בשלושה פרקים ולענות על השאלות על פי ההוראות בכל פרק (לכל פרק — $33\frac{1}{3}$ נקודות). מן השאלות שתבחר לענות עליהן, עליך לבחור לפחות שתי שאלות שיש בהן מקור.

שים לב: תלמיד שאושר לו מבחן מותאם לא חייב לבחור בשאלה שיש בה מקור.

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

שים לב: מן השאלות שתבחר לענות עליהן, חובה לבחור לפחות שתי שאלות שיש בהן מקור.

פרק ראשון (33 $\frac{1}{3}$ נקודות)

אם בחרת בפרק זה, ענה על שאלה אחת בנושא שלמדת:

בית שני (שאלות 1-3)

או

ערים וקהילות בימי הביניים: בגדד (שאלות 4-6) או **פראג** (שאלות 7-9)

ממדינת מקדש לעם הספר — בית שני (33 $\frac{1}{3}$ נקודות)

אם למדת נושא זה, ענה על אחת מן השאלות 1-3.

1. מקור — הוויכוח על היציאה למרד הגדול ברומאים

לפניך קטע מנאום המיוחס לאגריפס השני, שמטרתו לשכנע את תושבי ירושלים שלא למרוד ברומאים. קרא את הקטע, וענה על הסעיפים א-ב שאחריו.

גם אם התנהגות הפקידים הרומיים קשה מנשוא, אין ללמוד מכך שהרומאים כולם, וגם קיסר, עושים לכם עוול; ואף על פי כן אלה הם [האנשים] שאתם עומדים לצאת למלחמה עליהם; כאשר מגיע אלינו איש זדון, אין זה בתוקף פקודתם; השלטונות במערב אינם יכולים לראות את פקידיהם במזרח, ולא במהרה שומעים שם חדשות מכאן.

[...]

ואשר לכמיהה לחירות — זו באה מאוחר מדי; היה עליכם להילחם עליה לפניכם על מנת לא לאבדה. קשה לשאת את העבדות, וצודק המאבק שלא להתוודע אליה מתחילה. אך מי שנכנע פעם ואחר כך מורד — הריהו עבד סורר, לא אדם אוהב חירות. [...] אבותינו ומלכיהם, שעלו עליכם לאין ערוך בממונם, בכוח גופם ובעוז רוחם, לא עמדו במערכה [אפילו] נגד חלק קטן של הצבא הרומי; ואילו אתם, שקיבלתם את מרות הרומאים בירושה ונופלים בכל אלה מן הראשונים שנכנעו לרומאים — האם אתם תעצרו כוח לעמוד בפני האימפריה הרומית כולה?

[...]

אלפי עמים אחרים, שהכמיהה לחירות ממלאה את ליבם, נכנעו. האם אתם בלבד תחשבו שאין זה לפי כבודכם לסור למשמעתם של מי שהעולם כפוף להם? איזהו החיל, איזהו הנשק אשר בו אתם בוטחים? היכן צי האוניות שבעזרתן תכבשו את הימים שבשליטת הרומאים? היכן האוצרות הדרושים כדי לשלם עבור מערכותיכם?

[...]

איפה תמצאו בעלי ברית למלחמתכם [...] הרי בעולם הנושב [העולם המוכר ליוונים ולרומאים] כולם רומאים [...]. וכי הרומאים ינהגו בכם במתינות אם ינצחו; לא ולא: הם יעלו את עירכם הקדושה באש וישמידו את עמכם כולו, כדוגמה מרתיעה לעמים האחרים. יתרה מזו, אם יהיו ניצולים — לא תמצא שארית הפליטה מקום מפלט, כי כל העמים כפופים למרות הרומאים, או חוששים שמא יהיו כפופים להם. הסכנה מאיימת לא רק עליכם היושבים כאן, כי אם גם על אחינו היושבים בערים נוכריות: הרי אין עם בעולם שבקרבו לא יושב חלק מעמנו. את כל אלה יטבחו יריביכם אם תצאו למלחמה [...].

(י' פלביוס, תולדות מלחמת היהודים ברומאים, תרגום: ל' אולמן, הוצאת כרמל, 2011, עמ' 265-272)

א. הסבר שתי סיבות שגרמו ליהודים למרוד ברומאים: סיבה אחת שבאה לידי ביטוי בקטע, וסיבה אחת על פי מה

שלמדת. (16 נקודות)

ב. על פי הקטע, הסבר שלושה נימוקים נגד היציאה למרד ברומאים. (17 $\frac{1}{3}$ נקודות)

/המשך בעמוד 3/

2. ציוני דרך במדינה החשמונאית

- א. הצג שניים מן השינויים שחלו במעמד של המנהיגים החשמונאים, והסבר כיצד התרחש אחד מן השינויים שהצגת. (18 $\frac{1}{3}$ נקודות)
- ב. הצג שני שינויים דמוגרפיים שחלו בתקופת שלטונם של המנהיגים החשמונאים, והסבר מהי הסיבה לכל אחד מהם. (15 נקודות)

3. הורדוס – מלך חסות

- א. הסבר מהי מדיניות השלטון העקיף ("מלך חסות"), ומדוע בחרו הרומאים לנקוט מדיניות זו. (16 $\frac{1}{3}$ נקודות)
- ב. הסבר שלושה שיקולים שהניעו את הורדוס ליזום מפעלי בנייה בתקופת שלטונו. (17 נקודות)

ערים וקהילות בימי הביניים (33 $\frac{1}{3}$ נקודות)

ענה על שאלה אחת בנושא שלמדת: בגדד אן פראג.

עיר מדגימה – בגדד

אם למדת נושא זה, ענה על אחת מן השאלות 4-6.

4. מקור – מעמדות בח'ליפות המוסלמית

- א. מקורות שונים מתארים את איסוף המיסים מ"בני החסות" בח'ליפות המוסלמית. לפיכך קטע מדבריו של איש דת מוסלמי בעניין זה. קרא את הקטע, וענה על השאלה שאחריו.

ביום התשלום [של המס] יתאספו [בני החסות] במקום ציבורי כגון השוק. בעמידה עליהם לחכות שם במקום הנמוך והמזוהם ביותר. הפקידים המייצגים את החוק יוצבו מעל להם ויעמדו כמאיימים, למען יחשבו בליבם, הם וזולתם, כי מטרתנו להשפילם בהעמידנו פנים כאילו יורדים אנו לנכסיהם. הם יבינו כי שוב חסד אנו עושים עימם בקבלנו מידיהם את הג'יזה [מס הגולגולת] ונניח להם בכך. אחרי כן יגרום אחד־אחד אל הפקיד הממונה לקבל תשלום. בעת התשלום יקבל הד'ימי [בן החסות] מהלומה ויידחף הצידה למען יחשוב כי ניצל מן החרב בזכות העלבון. זה כך ינהגו ידידי האל, בני דורות ראשונים ואחרונים, עם אויביהם הכופרים.

(מ' פרנקל (עורכת), "מעיל תשבץ" – מפגש התרבויות בין יהדות לאסלאם בימי הביניים, תל, תשס"ח, עמ' 55-56)

- על פי מה שלמדת, הצג את המעמד המשפטי של היהודים בח'ליפות המוסלמית.
- הסבר כיצד באים לידי ביטוי בקטע שני חסרונות של מעמד זה ויתרון אחד שלו. (17 נקודות)
- ב. הצג את החובות של העבד ושל השפחה בח'ליפות המוסלמית, והסבר כיצד כל אחד מהם היה יכול לזכות בחירות. (16 $\frac{1}{3}$ נקודות)

5. בגדד

- א. הסבר שיקול פוליטי ושיקול חברתי־כלכלי שהשפיעו על הבחירה בבגדד לבירת הח'ליפות המוסלמית. (16 $\frac{1}{3}$ נקודות)
- ב. הסבר שלושה גורמים שסייעו לפריחת התרבות והמדע בבגדד, והצג שני ביטויים לפריחה זו. (17 נקודות)

6. ההנהגה היהודית בח'ליפות המוסלמית

- א. הסבר כיצד עיצבו עקרון ההורשה (הייחוס) ועקרון הגדולה בתורה את המבנה של ההנהגה היהודית בבגדד. (16 נקודות)
- ב. הצג את התפקידים של שניים ממוסדות ההנהגה היהודיים באימפריה המוסלמית. (17 $\frac{1}{3}$ נקודות)

עיר מדגימה — פראג

אם למדת נושא זה, ענה על אחת מן השאלות 7-9.

7. מקור — העיר הנוצרית והיהודים בה

א. הסבר את המושג "עבדי האוצר".

הצג יתרון אחד וחסרון אחד של מעמד זה. (16 $\frac{1}{3}$ נקודות)

ב. לפניך קטע העוסק ביחס של הבישופים (אדוני הערים) אל היהודים באירופה בימי הביניים.

קרא את הקטע, וענה על השאלה שאחריו.

שאלת יחסם של אדוני הכנסייה לנתיניהם היהודים הייתה בעלת חשיבות גדולה. ניסיון העבר ומסורת של עוינות גורמים לנו להניח, ששליטים אלה הכבידו עליהם את ידם ונהגו בהם בקנאות. בפועל קרה ההפך. מסתבר שתפקידו של הארכיבישוף או הבישוף כשליט העיר (וסביבותיה) דמה יותר לתפקידו של אדון פאודלי חילוני מאשר לתפקידו של מנהיג רוחני, ומערכת השיקולים שלו, הנוגעת ליהודים, נבעה ממידת התועלת שהם הביאו לעירו ולו אישית. לדברי ההיסטוריון דובנוב, הבישופים [...] דאגו שפעולתם של היהודים, המפיחה רוח חיים בכלכלה ומכניסה הכנסות מרובות למדינה, לא תצומצם על ידי שום הגבלות [...] ועל כן ראינו, שבמאות 10-11 דווקא אותן קהילות ישראל בגרמניה, שהיו כפופות לבישופים, סבלו פחות מרדיפות.

(מעובד על פי א' פרישמן, **האשכנזים הראשונים: תולדות היהודים באירופה הצפונית מראשית התיישבותם עד פרעות תתנ"ו**,

הקיבוץ המאוחד, 2008, עמ' 174)

על פי מה שלמדת, מה הייתה תפיסת הנצרות בימי הביניים בנוגע למעמד היהודים?

על פי הקטע, הסבר אם הבישופים שליטי הערים פעלו על פי תפיסה זו.

(17 נקודות)

8. התפתחות העיר פראג

- א. הסבר שני גורמים שערכו את ההתפתחות של העיר פראג עד סוף המאה ה־16. (15 נקודות)
- ב. הצג שלושה ביטויים למרכזיות של פראג בתחום החינוכי־תרבותי במאה ה־16. ($18\frac{1}{3}$ נקודות)

9. הקהילה היהודית בעיר הנוצרית

- א. הצג שתי תקנות שתיקנו מנהיגי הקהילות היהודיות באירופה הנוצרית, והסבר את החשיבות של אחת מהן. ($18\frac{1}{3}$ נקודות)
- ב. הצג את אמצעי האכיפה של ההנהגה בקהילות היהודיות באירופה הנוצרית. (15 נקודות)

פרק שני – לאומיות וציונות (33 $\frac{1}{3}$ נקודות)

אם בחרת בפרק זה, ענה על שתיים מן השאלות 10-13 (לכל שאלה – $16\frac{2}{3}$ נקודות).

10. מקור – התנועות הלאומיות והמעצמות

א. לפניך קטע מתזכיר ששלח הרצל לשר החוץ הבריטי בשנת 1902. קרא את הקטע, וענה על השאלה שאחרי.

המניע של ממשלת בריטניה לעסוק (בשאלת היהודים) נובע מן ההגירה לאיסט־אֶנְד* של לונדון. אומנם עדיין אין מדובר במשבר של ממש, ויש לקוות שלא יגיע לממדים שיביאו את אנגליה למצב שתצטרך לשבור את העיקרון המהולל של מתן מקלט חופשי. אבל עתה [...] ייראה הדבר בעיני העולם כמתקבל על הדעת אם תיאות [תסכים] ממשלת בריטניה לפתוח טריטוריה מיוחדת בשביל היהודים, שבהיותם נרדפים בכל מקום, הם נוטים לבוא לאנגליה. [...]

יש לפחות עשרה מיליון יהודים בעולם כולו. לא בכל מקום הם רשאים לשאת בפומבי את צבע דגלה של אנגליה, אך אם במעשה הזה תיעשה למעצמה הפורסת את חסותה על העם היהודי, יישאו כולם את אנגליה בתוך ליבם. כהרף עין אנגליה זוכה בעשרה מיליון נתינים, מוצנעים אך נאמנים, שידם בתחומים מקצועיים רבים בעולם כולו... הם ניצבים במסחר הסיטונאי, בתעשייה, בבורסה, ויש בקרבם גם מלומדים, אומנים, כותבים בעיתונים ועוד. כל אלה יתייצבו כהרף עין לשירותה של האומה הנדיבה, המביאה תשועה שזמן כה רב מייחלים לה. אנגליה זוכה לעשרה מיליון סוכנים... ואין זו גוזמה לומר שיהודי יעדיף לרכוש ולהפיץ את מוצריה של מדינה שהיטיבה עם העם היהודי על פני תוצרתה של מדינה שהרעה עם יהודיה.

(ש' אבינרי, הרצל, מרכז זלמן שזר, 2007, עמ' 178-179)

* איסט אנד – שכונת עוני במזרח לונדון שהתיישבו בה מהגרים יהודים רבים.

— על פי הקטע, הסבר את הטיעונים שהעלה הרצל כדי לשכנע את בריטניה לתמוך בצ'רטר להתיישבות יהודית.

— על פי מה שלמדת, מה הייתה תגובת בריטניה לפנייה של הרצל?

(10 נקודות)

ב. בחר באחת מן הארצות: יוון, פולין, גרמניה, איטליה.

הסבר כיצד עיכבה אחת מן המעצמות את המאבק של התנועה הלאומית בארץ שבחרת אֶן כיצד סייעה במאבק זה.

($6\frac{2}{3}$ נקודות)

11. הלאומיות – מאפיינים מלכדים

- א. הצג שלושה מאפיינים הקושרים בני אותו לאום אלה לאלה ומלכדים אותם. (7 נקודות)
- ב. הצג את תוכנית בָּזֶל – את מטרתה ואת האמצעים להגשמתה, והסבר כיצד סייע הקונגרס הציוני הראשון (1897) ללכד את התנועה הציונית. ($9\frac{2}{3}$ נקודות)

12. צמיחת התנועות הלאומיות, התנועה הציונית

- א. הסבר מדוע היה צורך להיאבק על הנחלת השפה העברית ביישוב היהודי בארץ-ישראל. הצג שלושה קשיים במאבק זה. (10 נקודות)
- ב. הצג שתי דרכים נוספות (מלבד שפה) לפיתוח תודעה לאומית, והסבר את החשיבות של פיתוח תודעה לאומית עבור בני הלאום. ($6\frac{2}{3}$ נקודות)

13. פעילות הציונים בארץ-ישראל עד מלחמת העולם הראשונה

- א. הסבר את הסיבות לעליית יהודים לארץ-ישראל עד מלחמת העולם הראשונה. ($7\frac{2}{3}$ נקודות)
- ב. הצג את ההתפתחות של היישוב היהודי הציוני בארץ-ישראל עד מלחמת העולם הראשונה בשניים מן התחומים:
- התיישבות
 - מסגרות פוליטיות-חברתיות
 - מסגרות ביטחוניות
- הסבר שני גורמים שסייעו להתפתחות היישוב בתקופה זו. (9 נקודות)

פרק שלישי — המאבק על הקמת מדינת ישראל (33 $\frac{1}{3}$ נקודות)

אם בחרת בפרק זה, ענה על אחת מן השאלות 14-16.

14. מקור — מאבק היישוב במנדט הבריטי בשנים 1945-1947

- א. הסבר מדוע שינתה הנהגת היישוב היהודי את מדיניותה כלפי בריטניה לאחר סיום מלחמת העולם השנייה. הבא דוגמה אחת מן התחום הצבאי לשינוי זה. (16 נקודות)
- ב. לפניך הודעה של ארגון ההגנה. קרא את ההודעה, וענה על השאלה שאחריה.

החומה

ענייני ביטחון והגנה

ספינת ההגנה "ציאת אירופה תש"ז"

(EXODUS 1947)

זה שם ספינת המעפילים שהצליחה לפרוץ את ההסגר הבריטי בחופי ההפלגה באירופה. הספינה מתקרבת לחופי המולדת.

"ציאת אירופה תש"ז" מסיעה לארץ־ישראל: 1282 נשים, 1600 גברים, 1017 נוער, 655 ילדים – ביחד 4554 נפש מישראל!

חמש אוניות משחית ואוניית סיור אחת שמו מצור על ספינת המעפילים לאורך כל הדרך. הצי הבריטי גייס את הכוח הזה במטרה ללכוד את הספינה לבל יגיעו אחינו לחוף מבטחים. הספינה חותרת אלינו!

אחינו המעפילים ישמיעו את קולם אל יהודי ארץ־ישראל. הם ישדרו את דברם מעל ספינתם. הערב (יום חמישי) בשעה 10:00 ומחר (יום שישי) בשעה 7:30 בבוקר. הגל 35 מטר בערך. תחנת "קול ישראל" תעביר את השידור בגל הרגיל 45 מטר.

(ש' קולת [עורכת], הרעיון הציוני והקמת מדינת ישראל, כך ב', הוצאת מעלות, תשמ"ה, עמ' 263)

הסבר את המטרה של ההעפלה הבאה לידי ביטוי בהודעה.

הצג שני קשיים בארגון ההעפלה: קושי אחד על פי ההודעה, וקושי אחד על פי מה שלמדת.

(17 $\frac{1}{3}$ נקודות)

15. שאלת ארץ-ישראל באו"ם

א. בכ"ט בנובמבר 1947 התקבלה באו"ם החלטה בשאלת ארץ-ישראל.

— תאר אחת מן הפעולות הדיפלומטיות של היהודים לגיוס תומכים בהחלטה זו.

— הצג את עיקרי התוכן של ההחלטה.

($17\frac{1}{3}$ נקודות)

ב. כתוב כיצד הגיבו על החלטת האו"ם מכ"ט בנובמבר 1947:

— היהודים

— ערביי ארץ-ישראל

— מדינות ערב

(16 נקודות)

16. מלחמת העצמאות (נובמבר 1947 - יולי 1949)

א. הסבר את הקשיים של היישוב היהודי בשלב הראשון של מלחמת העצמאות (30 בנובמבר 1947 עד 14 במאי 1948).

(16 נקודות)

ב. הצג שניים מן היעדים של מדינות ערב ושניים מן היעדים של מדינת ישראל בשלב השני של מלחמת העצמאות.

($17\frac{1}{3}$ נקודות)

פרק רביעי – סוגיות נבחרות בתולדות מדינת ישראל (33 $\frac{1}{3}$ נקודות)

אם בחרת בפרק זה, ענה על אחת מן השאלות 17-20.

17. מקור – תהליך הדה־קולוניזציה והשפעתו על היהודים בארצות האסלאם

- א. מהו תהליך הדה־קולוניזציה? הצג שני מאפיינים של תהליך זה. (15 נקודות)
- ב. לפניך קטע ממכתב ששלח יהודי מביירות לפריז. קרא את המכתב, וענה על השאלה שאחריו.

משטר המנדט יבוא בקרוב אל קיצו. המוסלמים בארצות אלה נמצאים בעיצומה של שמחה מטרופת. לא עוד צרפתים, עצמאות גמורה, אנחנו נהיה אדוני הארץ.

דאגה גדולה מכווצת את לבבנו. לא עוד מנדט, לא עוד רסן ומעצורים. כל עוד התנוססו דגלי צרפת מעל לראשנו, חשנו ביטחון מלא.

הצבא הצרפתי הגן עלינו. הנציב העליון דיכא במהירות את הפרות הסדר והביא על תיקונן את כל העוולות. כמה וכמה פעמים בשנים האחרונות, כאשר חשנו שאנו נתונים בסכנה בעקבות האירועים המתרחשים בפלשתינה, די היה בצעד אחד קטן אצל נציגיה של צרפת כדי להשיב את השלווה לקהילתנו.

(מעובד על פי א' רודריג, חינוך, חברה והיסטוריה – "כל ישראל חברים" ויהודי אגן הים התיכון 1860-1929, מכון בן צבי, תשנ"א, עמ' 246-247)

הסבר אילו מן הגורמים שהשפיעו על ההידרדרות במצב היהודים בארצות האסלאם בשנות הארבעים,

באים לידי ביטוי בקטע שלפניך. (18 $\frac{1}{3}$ נקודות)

18. עלייה וקליטה בשנות החמישים של המאה ה-20

- א. הסבר את הסיבות לעלייה למדינת ישראל בשנות החמישים. (14 נקודות)
- ב. הסבר שלושה קשיים מתחומים שונים שהיו למדינת ישראל בקליטת העלייה בשנות החמישים, ותאר כיצד ניסתה המדינה להתמודד עם הקשיים שהסברת. (19 $\frac{1}{3}$ נקודות)

19. מלחמת ששת הימים

- א. הסבר את הגורמים והנסיבות שהובילו לפרוץ מלחמת ששת הימים. (16 נקודות)
- ב. הצג את התוצאות של מלחמת ששת הימים, והסבר כיצד הובילו תוצאות המלחמה למחלוקות אידאולוגיות בחברה הישראלית. (17 $\frac{1}{3}$ נקודות)

20. מלחמת יום הכיפורים

- א. ב-6 באוקטובר 1973 התקיפו צבאות סוריה ומצרים את מדינת ישראל. הסבר את הגורמים והנסיבות שהובילו להתקפה זו. (16 נקודות)
- ב. מה היו תוצאות המלחמה? הסבר את השפעת תוצאות אלה על החברה ועל הכלכלה במדינת ישראל. (17 $\frac{1}{3}$ נקודות)

בהצלחה!